

PRÁVNÁ OBYČAJ A FORMOVANIE NOVODOBÉHO (SÚKROMNÉHO) PRÁVA NA NAŠOM ÚZEMÍ

JUDR. MIRIAM LACLAVÍKOVÁ, PhD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

Abstrakt

Prezentovaný článok „Právna obyčaj a formovanie novodobého (súkromného) práva na našom území“ podáva právno-historický pohľad na obdobie budovania novodobého (moderného) práva na našom území pokrývajúce časový úsek od konca 18. storočia (obdobie osvietenského absolutizmu) až do vzniku prvej Československej republiky (s prihliadnutím na významnú štátoprávnú zmenu spočívajúcu vo vytvorení nového štátu a následný rozvoj právnej vedy z úplne iných ideových východísk). Základná východisková pozícia článku prepája kodifikačné úsilie v Uhorsku so zásahom do systematiky prameňov práva (právna obyčaj – zákon – súdne rozhodnutie) a s názormi uhorskej právnej vedy sledovaného obdobia.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Právna obyčaj a formovanie novodobého (súkromného) práva na našom území. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 2, s. 36 – 52.

Úvod

Formovanie novodobého (súkromného) práva na našom území sa spája s nástupom osvietenského absolutizmu (Mária Terézia, Jozef II.) a s vplyvom tzv. prirodzenoprávných kodifikácií (pre oblasť Slovenska (v danom období Uhorska) môžeme hovoriť prioritne o vplyve rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB) z roku 1811)). Osvietenský absolutizmus a jeho reformy uhorská šľachta chápala ako pokus o zásah do jej výsad a privilégií (do uhorskej stavovskej ústavy), a preto je pre uhorský vývoj kľúčový nástup Leopolda II., ktorý v zákonnom článku LXVII/1790 umožnil uhorských stavov pracovať na konsolidácii právneho poriadku poznačeného polstoročným obdobím vlády Márie Terézie a Jozefa II.¹ Nástup novodobého práva teda v uhorských podmienkach možno pozorovať od konca 18. storočia (pri voľbe presnejšej hranice sa prikláňam k roku 1790), kedy registrujeme snahy o premenu dovtedajšieho na stredovekých základoch spočívajúceho

¹ GÁBRIŠ, T.: Návrh obchodnoprávnej úpravy regnikolárnej deputácie *in iudicis*. In: Stát a právo v období absolutismu. Sborník. Ed. Schelle, K. – Vojáček, L. Brno : Masarykova universita, Brno, 2005, s. 175.

práva, vychádzajúce zo zámeru zachytiť moderný kodifikačný trend nastupujúci v okolitých európskych štátoch. V štátoprávnom zmysle boli tieto snahy premietnuté do požiadavky vybudovať silnejší centralizovaný štát v protiklade k stavovským partikularizmom ovládanému stredovekému štátu². V tejto súvislosti si možno aj položiť otázku, „Kedy začína novovek (vo význame nástupu nového (novodobého, a v istom význame aj moderného) myslenia) v spoločnosti, práve a právnej vede?“³ Odpoveďou je (resp. môže byť), že od momentu postupného oslobodenia sa stredovekého človeka od starého stavovského systému a vzniku „nového (novodobého) človeka“ neviazaného po celý čas svojej pozemskej existencie stavovskou príslušnosťou. Tento moment je súčasne aj momentom vzniku nového chápania a nazerania na človeka – človek sa stáva osobou, právnou bytosťou, teda subjektom práva, a nie jeho objektom.

Právna obyčaj a jej miesto v rámci uhorských kodifikačných snáh

Uhorské súkromné právo tohto obdobia malo svoj základ v zbierke *Corpus Iuris Hungarici*, ktorej integrálnou súčasťou bolo dielo Štefana Werbőczyho *Opus Tripartitum*. Rozhodujúcim prameňom súkromného práva zostávala však aj naďalej právna obyčaj, nakoľko aj zbierka *Corpus Iuris Hungarici* nadobudla svoju záväznosť prijatím do súboru obyčajového práva (akceptáciou právnou obyčajou). Osobitosťou uhorského súkromného práva bolo (podobne ako u uhorského ústavného práva) jeho budovanie na princípe historickej kontinuity, čo znamená prenos či zachovávanie platnosti noriem pochádzajúcich zo starších období⁴.

² LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska: od najstarších čias do roku 1790*. 1. Tmava: Typi Universitatis Tymaviensis, 2007, s. 17.

³ Za cenné úvahy o tejto myšlienke ďakujem prof. JUDr. Eduardovi Vlčkovi, CSc., (Právnická fakulta Masarykovej univerzity v Brne) a jeho diskusným príspevkom v rámci stretnutí katedier právnych dejín SR a ČR.

⁴ „V Uhorsku tak naďalej na začiatku 20. storočia platné právo predstavovali popri niektorých moderných zákonoch prijatých v období dualizmu a právnych obyčajoch prispôbovaných postupne súdnou praxou moderným pomerom aj niektoré ustanovenia zákonov sv. Štefana, dekrét Ludovíta Veľkého z r. 1351, zákonné články z rokov 1439, 1464, 1471, 1486, 1492, 1498, niektoré ustanovenia Werbőczyho *Tripartita* a ďalšie zákonné články, zmluvy a iné právne predpisy od roku 1536 až do roku 1848 a ďalej“. GÁBRIŠ, T.: *Snahy o kodifikáciu uhorského všeobecného súkromného práva v rokoch 1848 – 1918*. In: *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve středoevropském kontextu*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, konané v Bratislavě 1. – 2. června 2006. Ed. Vojáček, L. – Schelle, K. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 69.

V období stredoveku a novoveku sa vyskytovali snahy o oslabenie postavenia právnej obyčaje ako rozhodujúceho prameňa (súkromného) práva⁵, ústiace najmä do kodifikačného úsilia (vo význame spísania noriem rôznej povahy – obyčaji, kráľovských dekrétov, zákonov a i.) uplatňujúceho sa na rôznych úrovniach partikulárneho právneho poriadku. V oblasti krajinského šľachtického práva⁶ najvýznamnejšou stredovekou kodifikáciou⁷ bolo dielo *Opus Tripartitum*, ktoré však pre formálne nedostatky v legislatívnom procese nenadobudlo silu zákona, ale platilo vzhľadom na akceptáciu právnou obľubou. Prvé snahy o kodifikáciu krajinského šľachtického práva však môžeme pozorovať už skôr, v prvej polovici 15. storočia. Konkrétne sa spomína zákonný článok I/1439 *De reformatione consuetudinum Regni*. Ďalšie snahy o kodifikáciu (azda len spísanie práva s cieľom odstránenia zmätkov v súdnictve, nastolenia právnej istoty, úpravy niektorých významnejších otázok najmä ústavnoprávnej, správnej, trestnej a finančnej povahy) sa vyskytujú koncom 15. storočia za vlády Mateja Korvína a Vladislava II. Jagellonského (*Decretum Maius* Mateja Korvína z roku 1486 a *Decretum maius* Vladislava II. z roku 1492). Ako uvádza Gábris⁸, už v tomto období sa odlišovalo spísanie (kodifikácia) právnych obyčaji a spísanie zákonného práva; požiadavka vzťahujúca sa k právnej obľube bola obsiahnutá v zákonných článkoch VI/1498 a X/1500 a požiadavka vzťahujúca sa k spísaniu zákonného práva obsahovali zákonné články XXXI/1504 a XX/1507. V roku 1514 Štefan Verböczy dokončil práce na svojom diele *Opus Tripartitum*, ktoré však nebolo len spísaním obľubového práva, ale aj kráľovských dekrétov. Po vydaní *Tripartita* možno v právnom vývoji Uhorska pozorovať snahy ústiace do troch základných smerov:

- vytvorenie zbierky uhorských zákonov – výsledkom bola zbierka *Corpus Iuris Hungarici* zostavená zo starších (rukopisných) zbierok zákonov profesorom Trnavskej univerzity M. Svätajanským,

⁵ V tejto súvislosti pozri aj LACLAVÍKOVÁ, M.: Právna obľuba v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848. In: HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 1, s. 29 – 44.

⁶ Vzhľadom na limitovaný rozsah príspevku sa obmedzím iba na kodifikáciu krajinského šľachtického práva, i keď kodifikačné snahy možno pozorovať aj v iných právnych systémoch partikulárneho stredovekého právneho poriadku (mestské právo, banské právo a i.).

⁷ „Pri výpočte kodifikačných snáh v právnych dejinách Uhorska si treba uvedomiť, že stredoveké kodifikácie (napr. Verböczyho *Tripartitum*) nemožno pokladať za kodifikácie v modernom zmysle.“ GÁBRIS, T.: Snahy o kodifikáciu uhorského všeobecného súkromného práva v rokoch 1848 – 1918, s. 63.

⁸ GÁBRIS, T.: Kodifikácia práva v predmoháčskom Uhorsku. In: Právni a ekonomické problémy súčasnosti. Sborník prací. Ed. Schelle, K. Ostrava: KEY Publishing, s.r.o., 2007, s. 153 – 154.

- zozbieranie súdnych rozhodnutí a vytvorenie zbierok súdnych rozhodnutí⁹,
- reforma a revízia ustanovení *Tripartita* – výsledkom boli diela *Quadripartitum*¹⁰ a *Novum Tripartitum*.

Podstatnú zmenu do právneho vývoja v Uhorsku prinieslo obdobie osvietenského absolutizmu a následná činnosť tzv. regnikolárnych deputácií¹¹, ktorých úlohou bolo vypracovať návrhy zákonov s cieľom modernizácie právneho poriadku. Regnikolárna deputácia *in iudicis* pôsobila na základe zák. čl. LXVII/1790, avšak návrhy zákonov ňou pripravených neboli snehom prijaté (podobne ako návrhy deputácie zriadenej koncom 20-tych rokov 19. storočia). Volanie po kodifikácii (najmä v oblasti všeobecného súkromného, dnes občianskeho práva)¹² zosilnelo v prvej polovici 19. storočia, čiastkovými výsledkami boli zákonné články zasahujúce do oblasti všeobecného súkromného práva a obchodného práva¹³, predtým výlučne upravenej právnyymi obyčajami.

⁹ Z obdobia pred rokom 1848 sa zachovali tri významné zbierky súdnych rozhodnutí: *Decisiones Tabulae tempore Wladislai Regis in Curia Regiae Majestatis judicialiter per sententiam factae*; *Planum tabulare sive Decisiones Curiales per Exc. Deputationem a pia memoriae Imperatrice et Regina Hungariae Diva Maria Theresia eatenus ordinatum collectae et in ordinem redactae anno 1769*; *Sententiae Excelsae Curiae Regiae intra annum 1769 quosque videlicet Decisiones Curiales in Plano Tabulari extenduntur et Generalium Regni iudiciorum Terminum post Pascha anni 1823 incidentem inclusive latae exceptis sententiis I. Tabulae Regiae Judicariae simpliciter approbatoriis digestae Pestini, 1823*.

¹⁰ Pozri LETTRICH, J.: O Quadripartitu. In: Právny obzor, 12, 1929, č. 19.

¹¹ GÁBRIŠ, T.: Návrh obchodnoprávnej úpravy regnikolárnej deputácie *in iudicis*. In: Stát a právo v období absolutismu. Sborník. Ed. Schelle, K. – Vojáček, L. Brno: Masarykova universita, Brno, 2005, s. 175 – 194.

¹² Ku kodifikácii všeobecného (súkromného) práva v Uhorsku (Maďarsku) a o vplyve rímskeho práva na uhorské právo pozri aj HAMZA, G.: *Wege der Entwicklung des Privatrechts in Europa. Römischrechtliche Grundlagen der Privatrechtsentwicklung in den deutschsprachigen Ländern und ihre Ausstrahlung auf Mittel- und Osteuropa*. Passau: Schenk Verlag, 2007, s. 114 – 147.

¹³ Zák. čl. XXIII/1825/27 o matrikách, zák. čl. IV-XII/1836 o urbáriálnych pome-roch, zák. čl. XVIII/1836 o trhových súdoch, zák. čl. VIII/1840 o poddanskom dedičskom práve, zák. čl. XIV/1840 o testamentoch (o mestskom dedičskom práve), zák. čl. XV/1840 o zmenkovom práve, zák. čl. XVI/1840 o obchodníkoch, zák. čl. XVII/1840 o právnych úkonoch fabrík, zák. čl. XVIII/1840 o obchodných spoločnostiach, zák. čl. XIX/1840 o obchodných komorách a sensáloch, zák. čl. XX/1840 o nákladných dopravcoch, zák. čl. V/1844 o spôsobilosti nešľachticov k úradom a i.

Na pôde uhorského snemu s požiadavkou vytvoriť jednotný občiansky zákonník vystúpil F. Deák už v roku 1834¹⁴. Ďalší návrh (s orientáciou k francúzskemu Code civil) predostrel L. Szalay a v revolučných rokoch 1847/1848 Ľudovít Košut. Zákonné články prijaté na poslednom zasadnutí uhorského stavovského snemu tvoriace Bratislavskú marcovú ústavu priniesli skutočný obrat vo vývoji uhorského všeobecného súkromného práva¹⁵, nakoľko boli zrušené jeho najdôležitejšie inštitúty – aviticità (zákonný článok XV/1848) a urbáriálna sústava (zákonný článok 9/1848). Čiastkovým výsledkom revolučného zákonodarstva bolo uzákonenie požiadavky vytvorenia občianskeho zákonníka¹⁶ v zákonnom článku č. XV/1848 o zrušení aviticity¹⁷. Marcové zákonodarstvo podstatne zasiahlo do oblasti súkromného práva, Luby¹⁸ sa konkrétne vyslovil o snahe „*zákonnou cestou zrušiť panstvo obyčajového práva v oblasti súkromného práva*“.

V danom „revolučnom čase“ požiadavka vytvorenia občianskeho zákonníka bola tiež pomerne „revolučnou“ vzhľadom na charakter uhorského právneho poriadku založeného z väčšej časti na právnej obyčaji rozvíjanej aj

¹⁴ MÁDL, F.: Kodifikation des ungarischen Privat- und Handelsrechts im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, s. 98.

¹⁵ K týmto zákonným článkom môžeme zaradiť najmä zák. čl. VIII/1848 o všeobecnom znášaní verejných bremien, zák. čl. IX/1848 o zrušení urbára a panskej jurisdikcie, zák. čl. X/1848 o komasácii, vylúčení pastvín a urbáriálnom úžitku dreva, zák. čl. XI/1848 o veciach bývalého zemepánskeho súdnictva, zák. čl. XII/1848 o náhrade bývalým zemepánom, zák. čl. XIII/1848 o zrušení cirkevného desiatku, zák. čl. XIV/1848 o úvere pre vykúpenie urbáriálnych povinností a zák. čl. XV/1848 o zrušení aviticity.

¹⁶ § 1 zák. čl. XV/1848 „Ministerstvo na základe úplného zrušenia aviticity pripraví občiansky zákonník a predloží ho na prerokovanie najbližšiemu snemu“. Zaujímavosťou vyznie porovnanie s autentickým textom starej slovenčiny daného obdobia § 1 „*Ministři na základku úplného a dokonalého zahlazení starootčiny městskou zákonnou knihou vypracují, a ponaučenj této zákonnj knihy neyblížšjmu sněmu předloží*“. Citované podľa Artykulowe neb člankowé Sněmu Uhorského a pripojených častek, který se držel od 7. listopadu, 1847 do 11. dubna, 1848. Prel. Jiří Palkovič. Bratislava, s.a. (1848?), s. 48 – 49.

¹⁷ HOMOKI-NAGY, M.: Die Kodifikation des ungarischen Zivilrechts im 19. Jahrhundert. In: Publikation der Rechtsgeschichtlichen Forschungsgruppe der Ungarischen Akademie für Wissenschaften an dem Lehrstuhl für ungarische Rechtsgeschichte Eötvös Loránd Universität. Rechtsgeschichtliche Vorträge 25. Ed. Barna Mezey. Budapest: ELTE, 2004. s. 5 a n.

¹⁸ LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. 2. vydanie. Bratislava : Iura Edition, 2002, s. 56. LUBY, Š.: Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva). Bratislava : Nákladom Právnickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave, s. 17 – 18.

súdnou praxou, a tiež vzhľadom na snahy o stabilizovanie a konzervovanie (aspoň časti) predrevolučných inštitútov feudálnej (stredovekej) povahy, konkurujúce si s požiadavkou modernizovať právny poriadok. Do kolízie tak prichádzajú nielen rôzne záujmové skupiny – bývalá (privilegovaná) vrstva šľachty a nová rodiaca sa vrstva buržoázie, ale aj rôzne ideové koncepcie týkajúce sa smerovania ďalšieho právneho vývoja. Do rámca ideových kolízií spadá aj „boj“ o zachovanie prioritného postavenia právnej obyčaje s požiadavkou zaviesť systém kodifikovaného práva. Obdobie uvedených kolízií v Uhorsku zodpovedá európskemu právnemu vývoju, s prihliadnutím na významné prirodzenoprávne kodifikácie (francúzsky Code civil z r. 1804, rakúsky Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch z r. 1811)¹⁹ a vzhľadom na čoraz častejšie zdôrazňovanú ideu, že „systém písaného práva lepšie vyhovuje požiadavkám právnej istoty“. Osobitnú pozornosť si zasluhuje tzv. skepsa o akomodovateľnosti obyčajového práva. Radikálne zmeny uskutočnené v právnom poriadku (a osobitne v oblasti všeobecného súkromného práva) totiž dôvodne vyvolávali pochybnosti, či je obyčajové právo vôbec schopné prispôbiť sa takým veľkým zmenám, a zároveň či je schopné pretrvať svoju nevyhnutnú reformu, súvisiacu so zmenou spoločenského zriadenia a s nastupujúcou mocou buržoázie²⁰. Až hodnotenie následného právneho vývoja nás (keďže sa môžeme pozrieť na historické a právne súvislosti spätne) môže priviesť k istým záverom, ktoré sa v štúdií pokúsime naznačiť.

Reformné zmeny uskutočnené v uhorskom právnom poriadku v roku 1848 možno s istou dávkou kritiky (aj so zhovievavosťou k daným revolučným časom) označiť za jednostranné, ich prostredníctvom bolo síce odstránené dovtedy platné na feudálnych základoch spočívajúce súkromné právo, na druhej strane však tento revolučný obrat nevytvoril a nezaviedol právo nové. V oblasti súkromného práva nastáva skutočné *vacuum iuris* a v nasledujúcom období Bachovho absolutizmu bol do Uhorska patentom zo dňa 29. novembra 1852 s účinnosťou od 1. mája 1853 naoktrojovaný rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (ABGB)²¹. Symbióza (uhorskej) právnej obyčaje a (rakúskeho) Všeobecného občianskeho zákonníka bola v tomto období (nielen z právno-historického) pohľadu zaujímavá. Luby²² hovorí o období interregna vo vývoji obyčajového práva, nakoľko právna obyčaj nebola pra-

¹⁹ ADAMOVIČ, K.: Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Stručný nástin. 1. vydání. Praha : C. H. BECK, 2001, s. 11 – 13.

²⁰ Pozri bližšie LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 56.

²¹ Z materiálneho hľadiska práve naoktrojovanie rakúskeho ABGB na územie Uhorska (a teda aj Slovenska) umožnilo v širšej miere prenikanie myšlienok a zásad rímskeho práva. REBRO, K.: Prawo cywilne a prawo rzymskie w Slowacji po 1848 roku. In: Dawne sądy i prawo. Pod redakcją Adama Lityńskiego. Katowice : Uniwersytet Śląski, 1984, s. 189 a s. 191.

²² LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 56.

meňom občianskeho práva (ním bol jedine Všeobecný občiansky zákonník a jeho ustanovenia). Režim Bachovho absolutizmu a s ním spojený pokus o radikálny zásah do formálnej i materiálnej podstaty uhorského všeobecného súkromného práva trval pomerne krátko – do roku 1860, kedy panovník Októbrovým diplomom nariadil návrat k ústavnosti a k starému uhorskému právu²³. Vzhľadom na vtedajšiu situáciu v oblasti uhorského všeobecného súkromného práva bolo v prvom rade nutné vyriešiť otázky, akým spôsobom sa má zabezpečiť návrat k starému uhorskému právu s cieľom ďalšieho kontinuálneho vývoja, ako zabezpečiť nevyhnutnú reformu súkromného práva, a ktoré ustanovenia ponechať v platnosti zo zavedeného rakúskeho práva aj v súvislosti s inštitúciami už vytvorenými na jeho základe²⁴.

S cieľom riešiť vyššie načrtnuté otázky sa konala od januára do marca 1861 Judexkuriálna konferencia²⁵, nazývaná aj „súkromnoprávnym vyrovnaním“²⁶. Podľa cisárskeho manifestu z 26. novembra 1860 mala konferencia dve úlohy:

- vypracovať návrhy na znovu vytvorenie, resp. novú organizáciu uhorského súdnictva,

²³ Októbrový diplom obsahoval len „značne všeobecnú zásadu obnovenia právneho poriadku, ktorá vyžadovala konkrétne prevedenie spôsobilé vyrovnáť sa s revolučným a následne z hľadiska štátoprávneho reakčným vývojom práva v predchádzajúcich 11 rokoch. Pri obnove uhorského právneho poriadku vystupovala na jednej strane značná všeobecnosť noriem prijatých na poslednom stavovskom sneme a na druhej strane faktické uplatňovanie funkčných, no z uhorského hľadiska protiústavných zákonov“. ŠORL, R.: Prekonanie neoabsolutizmu v Dočasných súdnych pravidlách. In: *Stát a právo v období absolutizmu*. Sborník. Ed. Schelle, K. – Vojáček, L. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 196.

²⁴ Dočasné súdne pravidlá: Úvod: „Aby zemské zákony bez otrasenia úveru, bez újmy súkromnoprávných pomerov a bez porušenia súdnictva mohli byť opätne do života uvedené, a aby zároveň zodpovedali nárokom doby a potrebám zmenených okolností: zakiaľ ústavné zákonodarstvo neskončí dielo sústavnej kodifikácie, navrhujú sa nasledovné krajinskou právnickou konferenciou ustálené dočasné pravidlá, ktoré v prechodnej dobe majú byť merítkom pre tuzemské súdy“.

²⁵ Judexkuriálna konferencia zasadala od 23. januára 1861 do 4. marca 1861, pod predsedníctvom iudex curiae regiae grófa Apponyiho. V tomto čase sa uskutočnilo celkovo jej 18 zasadnutí.

²⁶ Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945. I. časť. red. Bianchi, L. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 307. Podobne sa vyslovuje aj Böszörményi-Nagy: „Aj keď sa dualizmus historicky začal v roku 1867, právo dualizmu získalo svoje základy – prinajmenšom ohľadne občianskeho a obzvlášť dedičského práva – vlastne už na Judexkuriálnej konferencii.“ BÖSZÖRMÉNYI-NAGY, E.: Das ungarische Erbrecht zur Zeit des Dualismus. In: *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*. Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 416.

- označiť, resp. sformulovať tie právne normy, ktorých použitie považuje za účelné pre ďalší vývoj uhorského právneho poriadku²⁷.

Konferencia prijala zásady reštituovania starého uhorského práva spred roku 1848 so zmenami zohľadňujúcimi revolučné zákonodarstvo z roku 1848²⁸, a zároveň rozhodla o ponechaní platnosti niektorých progresívnych ustanovení rakúskeho práva, konkrétne pozemkovoknižného práva, banského práva a príslušných ustanovení občianskeho zákonníka upravujúcich prevod vlastníctva k nehnuteľnostiam²⁹. Elaborát plánu Judexkuriálnej konferencie, ktorý sa stal základom celej novej právnej sústavy, dostal názov *Dočasné súdne pravidlá (Ideiglenes Törvénykezési Szabályai)*. Elaborát pozostával z ôsmich systematických častí³⁰, ktoré mali charakter smerníc pre uplatňovanie práva. Jednotlivé ustanovenia na jednej strane obsahovali odkazujúce normy (výslovný odkaz na skorší právny predpis, príp. všeobecný odkaz na obyčajové právo) a novelizácie týchto skorších právnych predpisov (či už uhorských zákonov spred roku 1848, alebo rakúskych zákonov zavedených v období Bachovho absolutizmu), na druhej strane obsahovali aj nové právne normy – novú modernú (aj keď nie celkom komplexnú) sústavu dedičského práva³¹, ktorého ustanovenia boli v dôsledku zrušenia aviticity takmer úplne

²⁷ MÁDL, F.: Kodifikation des ungarischen Privat- und Handelsrechts im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 102.

²⁸ § 1 Dočasných súdnych pravidiel: „Občianske súkromnoprávne zákony uvádzajú sa v platnosť, avšak s nasledovnými zmenami, ktoré vyžadujú potreby verejného úveru, právnej kontinuity a všeobecného polozenia.“

²⁹ § 21 Dočasných súdnych pravidiel: „Kým zákonodarstvo ináč sa neusnesie, podržujú sa v platnosti všetky ustanovenia rakúskeho občianskeho zákonníka, ktoré stoja v súvislosti s pozemnoknižným patentom zo dňa 15. decembra 1855, ustanovujú spôsoby nabytania a odcudzovania pozemkov a práv, slúžiacich za predmet pozemkovej knihy.“

³⁰ Časti Dočasných súdnych pravidiel: 1. Všeobecné súkromné (občianske) právo § 1 – 23 a procesné právo § 24 – 180, 2. Trestný proces § 1 – 9, 3. Zmenkové právo § 1 – 6, 4. Konkurzné právo § 1 – 27, 5. Obchodné právo § 1 – 4, 6. Právo urbárske § 1 – 4, 7. Právo banské § 1 – 72, 8. Rozličné ustanovenia § 1 – 8. Z celkového charakteru ustanovení Dočasných súdnych pravidiel vyplýva, že v centre ich pozornosti stálo najmä súkromné právo. § 23 prechodných ustanovení Dočasných súdnych pravidiel obsahuje zmienku o práve duševného vlastníctva „Konečne sa prehlasuje, že plody duševné sú tiež vlastníctvom, ktoré stojí pod ochranou zákona.“

³¹ „Právne normy obsiahnuté v Dočasných súdnych pravidlách boli potvrdením odstránenia stavovského partikularizmu v dedičskom práve a vytvorením dedičskej postupnosti podľa zásady univerzálnej sukcesie a zrovnoprávnenia mužských a ženských potomkov.“ ŠORL, R.: Prekonanie neoabsolutizmu v Dočasných súd-

odstránené. Dočasné súdne pravidlá vo svojej podstate znamenali len „*obnovenie kontinuity uhorského súkromného práva, nie jeho kodifikáciu*“³².

Dočasné súdne pravidlá boli prijaté uhorským snemom (dolnou snemovňou 22. júna 1861 a hornou snemovňou 1. júla 1861) len vo forme odporúčajúceho uznesenia, ktoré následne schválil panovník. Odporúčajúce stanovisko snemu a panovníka vzala na vedomie aj Kráľovská Kúria, ktorá sa 23. júla 1861 uzniesla, že sa bude Dočasnými súdnymi pravidlami spravovať „*ako smernicou, až do ďalšieho ústavnoprávneho opatrenia pri všetkom (svojom) rozhodovaní*“³³. V zmysle týchto uznesení boli Dočasné súdne pravidlá rozoslané komitátom, kde ich sedrie začali ihneď aplikovať. Názory na právnu povahu elaborátu Judexkuriálnej konferencie sa v uhorskej právnej vede rôznia. Panujúcim je názor, že záväznosť Dočasných súdnych pravidiel plynie z právnej obyčaje, ktorá tomuto elaborátu udelila sankciu. Z hľadiska obyčajového práva ide v tomto prípade o atypickú situáciu, Dočasné súdne pravidlá totiž nadobudli záväznosť nie v dôsledku dlhodobého používania a zachovávaní, ale spoločným aktom zložiek zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, t. j. uznesením snemu, potvrdením panovníkom a prijatím Kráľovskou Kúriou, a svoju záväznosť nadobudli ako celok, nakoľko sankcia bola udelená celku, nie ich jednotlivým ustanoveniam (či už boli novoutvorené Judexkuriálnou konferenciou, alebo boli prevzaté z práva platného pred rokom 1848, či prevzaté z rakúskeho práva)³⁴. Deň, kedy Dočasné súdne pravidlá prijala Kráľovská Kúria, t. j. 23. júl 1861, sa v zmysle jej zásadného rozhodnutia č. 2803/1912 zo dňa 14. januára 1913 považuje za „*deň spätúvedenia v účinnosť zákonov uhorských*“³⁵. S prihliadnutím na sankciu udelenú tomuto elaborátu Judexkuriálnej konferencie, prípadne na všeobecné odkazy na platné obyčajové právo obsiahnuté v texte Dočasných súdnych pravidiel možno konštatovať, že priniesli upevnenie pozície právnej obyčaje. Aj napriek tomu, že Dočasné súdne pravidlá boli odporúčané len ako dočasná

nych pravidlách. In: Stát a právo v období absolutizmu. Sborník. Edit. Schelle, K. – Vojáček, L., s. 201.

³² LUBY, Š.: Slovenské všeobecné súkromné právo. 1. sv.: Úvodná časť. Všeobecná časť. Osobnostné právo. Bratislava : b. v., 1941, s. 87.

³³ LUBY, Š.: Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva), s. 110.

³⁴ Pozri bližšie LUBY, Š.: Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva), s. 110 a n.

³⁵ Zásadné rozhodnutie Kráľovskej Kúrie zo dňa 14./I. 1913, č. P. 2803/1912. Pozri Zásadné rozhodnutia býv. uh. Kr. Kúrie (do 28./X. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromného platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Zost. FAJNOR, V. – ZÁTURRECKÝ, A. Bratislava : Právnická Jednota na Slovensku, 1927, s. 773 – 775.

výpomoc pre súdnictvo, stali sa základom uhorského práva a základom (súkromného) práva na Slovensku až do roku 1950³⁶.

Vývoj v oblasti uhorského všeobecného súkromného práva sa po prijatí Dočasných súdnych pravidiel uberal dvojakým smerom, a to jednak cestou rozvíjania obyčajového práva najmä v prostredí (aj neskoršej normotvornej právomoci) Kráľovskej Kúrie, a tiež cestou čiastkových kodifikácií. V období dualizmu podstatne vzrástol význam právnej vedy, ktorá sa snažila vyplňať dočasne vytvorený medzerovitý právny systém v oblasti všeobecného súkromného práva, ktorého základné smernice obsahovali Dočasné súdne pravidlá. Jej význam podčiarkuje aj skutočnosť, že panujúcim prameňom všeobecného súkromného práva v tomto období bola ešte stále právna obyčaj, viac a viac rozvíjaná a systemizovaná právotvornou činnosťou Kráľovskej Kúrie³⁷. Nemenej dôležitou je skutočnosť vplyvu ustanovení rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB) na rozvoj práva a právnej vedy na našom území³⁸.

Štátoprávne zmeny uskutočnené v dôsledku rakúsko-uhorského vyrovnania mali priamy vplyv aj na zintenzívnenie prác na kodifikácii jednotlivých úsekov súkromného práva v Uhorsku³⁹. Zjazd právnikov sa už v roku 1870

³⁶ Uvedený záver v plnej miere platí pre oblasť občianskeho práva hmotného a banského práva. Do ostatných odvetví súkromného práva (obchodné právo, konkurzné právo, zmenkové právo, urbárske právo, občianske právo procesné (spolu s predpismi týkajúcimi sa advokácie a verejného notárstva)) bolo úspešne zasiahnuté kodifikačnou činnosťou v období dualizmu.

³⁷ Právotvorná činnosť Kráľovskej Kúrie sa prejavovala tvorbou tzv. kuriálnych decízií, ktoré boli vydávané na základe zák. čl. LIV/1912. Celkovo existovali tri druhy kuriálnych decízií (líšili sa možnosťou zmeny ďalšou kuriálnou decíziou) – rozhodnutia právnej jednotnosti, plenárne rozhodnutia a kvalifikované plenárne rozhodnutia. Kuriálne decízie mohli byť menené (derogované) len zákonom, novšou (silnejšou) decíziou Kráľovskej Kúrie alebo právnou obyčajou s derogačným účinkom. Kráľovská Kúria ako Najvyšší uhorský súd od roku 1912 získala právo normotvorby, teda právo vydávať normatívne právne akty so všeobecnou záväznosťou. Záväzné rozhodnutia Kráľovskej Kúrie mali charakter všeobecných rozhodnutí obsahujúcich právne normy. Tieto rozhodnutia boli publikované v oficiálnej zbierke *Polgári jogi Határozatok Tára* a ich záväznosť nastávala 15-tým dňom od ich uverejnenia.

³⁸ „Rakúsky ABGB, ktorý nielen svojou formálnou platnosťou v rokoch 1853 až 1861, ale aj následným vplyvom na rozvoj na Slovensku platného práva až do roku 1950, prispel k formovaniu moderného práva u nás.“ ŠORL, R.: Manželské majetkové právo na Slovensku a ABGB v rokoch 1848 – 1949. In: Vývoj právnych kodifikácií. Sborník z mezinárodnej vedeckej konferencie. Red. Schelle, K. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 167.

³⁹ Pozri aj GÖNCZI, K.: Juristischer Wissenstransfer von Deutschland nach Ungarn im 19. Jahrhundert. In: Ad Fontes. Europäisches Forum Junger Rechtshistorikerin-

vyslovil za čo možno najrýchlejšie vypracovanie súkromnoprávného kódexu⁴⁰. V roku 1871 profesor rímskeho práva na univerzite v Budapešti Paul Hoffmann predstavil návrh všeobecnej časti súkromného práva⁴¹, ktorý bol odmietnutý ako dôsledok diskusie o potrebe vypracovania všeobecnej časti. V rokoch 1880 – 1890 boli zverejnené návrhy všeobecnej časti (E. György), vecného práva (E. Halmossy), záväzkového práva (I. Apathy) a dedičského práva ((I. Teleszky) s výnimkou rodinného práva⁴². Až o jedno desaťročie neskôr boli pripravené návrhy z oblasti rodinného práva, návrh úpravy manželského majetkového práva (B. Grosschmid), právne vzťahy rodičov a detí (L. Králik), opatrovníctvo a poručníctvo (L. Sipöcz)⁴³. Časť manželského a rodinného práva s výnimkou manželského majetkového práva bola v roku 1894 upravená v osobitných zákonných článkoch XXXI – XXXIII/1894, čím sa úprava rodinného práva vyčlenila z pripravovaného občianskeho kódexu. Práce na kodifikácii súkromného práva vykazovali značne nesystematický charakter, chýbala presná ucelená koncepcia či orgán, ktorý by tieto práce koordinoval.

Na základe kráľovského výnosu zo 16. októbra 1895 bola ustanovená právnická komisia poverená „*systematickým a cieľavedomým spracovaním nového občianskeho zákonníka*“⁴⁴. Kodifikačná komisia mala pri svojej práci vychádzať z dovtedajšieho zákonodarstva, z obyčajového práva, z kodifikačných pokusov, z judikatúry i literatúry s prihliadnutím na vývoj v ostatných vyspelých európskych štátoch. Kodifikačné práce komisia začala v roku 1897 a predbežne ich uzavrela v roku 1900 uverejnením prvého návrhu uhorského občianskeho zákonníka. V nasledujúcich dvoch rokoch (1901 – 1902) bola v piatich zväzkoch uverejnená dôvodová správa k návrhu. Ako uvádza samotná dôvodová správa, návrh nebol mienený ako legislatívny, teda pripravený na predloženie do parlamentu, ale mal slúžiť len ako námet na verejnú

nen und Rechtshistoriker Wien 2001. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien : Peter Lang, 2002, s. 148 a n.

⁴⁰ Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Dritter band: Das 19. Jahrhundert. Herausgegeben von Coing, H. München : C. H. Beck, 1982, s. 2165.

⁴¹ ASZTALOS, L.: Entwicklung der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848–1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 26.

⁴² MÁDL, F.: Kodifikation des ungarischen Privat- und Handelsrechts im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 112.

⁴³ Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Dritter band: Das 19. Jahrhundert. Herausgegeben von COING, H., s. 2168.

⁴⁴ LUBY, Š.: Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva), s. 19.

diskusiu a kritiku. Matéria obsiahnutá v návrhu bola rozdelená do piatich častí: osoby, rodinné právo, právo vecné, právo záväzkové a právo dedičské. Mimo návrhu občianskeho zákonníka zostalo právo rodinné (manželské), ktoré v danom čase už bolo upravené vo forme osobitného zákona (zák. čl. XXXI/1894). Návrh neobsahoval všeobecnú časť. So zohľadnením podnetov plynúcich z verejnej diskusie sa z návrhu občianskeho zákonníka stáva vládny návrh uhorského občianskeho zákonníka⁴⁵, ktorý bol v novembri 1913 pridelený na prerokovanie osobitnej komisii dolnej snemovne. Rokovania o návrhu boli zavŕšené v roku 1915. Návrh sa však na prerokovanie v pléne parlamentu nedostal vzhľadom na prebiehajúce vojnové udalosti prvej svetovej vojny⁴⁶. Najväčší vplyv mal na návrh uhorského občianskeho zákonníka nepochybne nemecký občiansky zákonník (BGB), preukázateľný je aj vplyv rakúskeho všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB). Napriek tomu sa návrh vo viacerých prípadoch vyznačoval aj vlastnými originálnymi riešeniami⁴⁷. Všeobecné súkromné právo (občianske právo hmotné) sa teda kodifikovať nepodarilo a svoj charakter prevažne obyčajového práva si zachovalo aj v momente recepcie uhorského práva do právneho poriadku prvej Československej republiky.

Právna obyčaj a jej miesto v rámci uhorskej právnej vedy

Obyčajové právo v priebehu historického vývoja postupne strácalo svoj „ľudový charakter“, začalo sa takmer výlučne realizovať (lepšie povedané prejavovať) v oblasti súdnej praxe, s čím súvisí aj skutočnosť, že bolo vyjadrené najmä v súdnych rozhodnutiach. Tento trend je zreteľný v období dualizmu, kedy možno vyjadrenie noriem obyčajového práva pozorovať vo forme súdnych rozhodnutí⁴⁸, pričom na druhej strane možno zachytiť aj snahy o zozbieranie pozostatkov ľudového obyčajového práva⁴⁹.

⁴⁵ Návrh občianskeho zákonníka z roku 1913 sa členil na 4 časti: 1. časť – osoby a právo rodinné, 2. časť – vecné právo, 3. časť – záväzkové právo a 4. časť – dedičské právo. Dôvodová správa k návrhu bola vydaná v roku 1914.

⁴⁶ Pozri bližšie Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945. I. časť. red. Bianchi, L., s. 414 – 417.

⁴⁷ Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Dritter band: Das 19. Jahrhundert. Herausgegeben von Coing, H., s. 2171.

⁴⁸ Horák vyslovuje názor, že „zvykové právo... ustoupilo z největší části zvykovému právu, praktikovanému judikaturou odborně vzdělaných právníků, čili vlastně soudní praxi, což došlo výrazu zvláště v označení „stálé soudní praxe“, jímž toto nové právo zvykové uherské od staršího rozeznáváme“. HORÁK, J.: Některé otázky ohledně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: Právní obzor, 1925, 8, s. 3. S týmto názorom však nemožno bez výhrad súhlasiť, nakoľko právna obyčaj ako taká sa mohla vyvíjať aj bez jej fixácie v podobe

Závazný charakter právnej obýčaje ako prameňa práva rovnocenného so zákonom (ktorého ustanovenia mohla obýčaj v zmysle ustanovení Tripartita aj derogovať) uznával aj zák. čl. IV/1869, ktorý vo svojom § 19 stanovil, že „sudca je povinný pokračovať a súdiť podľa zákonov, podľa nariadení vzniklých a vyhlásených na základe zákona a podľa obýčaje majúcej moc zákona“⁵⁰. V tomto období obýčajové právo opätovne preukázalo svoj dynamický charakter, a to prevzatím niektorých ustanovení návrhu uhorského občianskeho zákonníka do svojho normového súboru a cez tento súbor do súdnej praxe⁵¹. Uvedený stav skonštatoval aj Najvyšší súd Československej republiky vo svojom rozhodnutí Rv III 1491/28⁵².

Charakter prameňov uhorského (súkromného) práva a jeho budovanie v súlade s historickou kontinuitou (o čom svedčia aj Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie) priamo predurčil veľký význam právnej vedy v Uhorsku. Jej najväčší rozvoj zaznamenávame v druhej polovici 19. storočia, i keď ide v mnohom o ohlas skoršieho (pre európske dejiny práva kľúčového)

súdneho rozhodnutia. Stotožňovanie obýčajového práva s ustálenou súdnou praxou nie je celkom presné.

⁴⁹ RÁTH, A.: Otáznik k zbieraniu obýčajového práva. Bratislava: b. v., b.r. Uvedené dielo bolo výnimočné svojím charakterom, nakoľko sa výlučne formou anketových otázok obracalo na adresátov s cieľom zistiť obsah obýčajového práva.

⁵⁰ „A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni“.

⁵¹ WEISS, E.: Die Entwicklung des Vertragsrechts im Lichte der ungarischen zivilrechtlichen Kodifikationsarbeiten. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 297.

⁵² Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. Rv III 1491/28 zo dňa 15. apríla 1929, č. 132 (Úradná sbierka I.). „Také v osnově maďarského občanského zákona o ochraně osobnosti řečeno jest v § 18, že porušením práva osobnosti je i to, když někdo uvede v pochybnost práva druhého k užívání jména, které tomuto přísluší, anebo poruší je tím, že na újmu jeho oprávněných zájmů bezprávně podobného jména užívá, a může se proti tomu dovolati ochrany. Tato osnova nestala se ovšem a nestane se zákonem na Slovensku, ale není jako i v jiných případech ani tu závady, by nebylo přihlíženo k zásadám osnovy, poněvadž jak je obecně známo, tato osnova je v podstatě kompilací a zredigováním právních pravidel, jak se vyvinula stálou soudní praxí, jež na Slovensku, pokud otázka není upravena právem psaným, všeobecně se uznává za normotvorného činitele.“ Iný názor možno nájsť v rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky č. R IV 18/34 z 27. apríla 1934, č. 1681 (Úradná sbierka VI.). „Súkromné právo, platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, neuznáva zákonné záložné právo v tom smysle, ako ho uvádzajú žiadatelia podľa § 1344 uhorského občianskeho zákonníka (§ 1348 osnovy z roku 1915).“ Úradná sbierka rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych z právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku v Bratislave, 1930, 1935.

vého) pohybu v nemeckej právnej vede. Obdobie dualizmu v Uhorsku pri-nieslo výnimočnú symbiózu právnej vedy a právnej praxe, ktorej tvorivé vý-sledky sa preniesli nielen do kodifikačných diel⁵³, ale aj do rozvoja obyčajo-vého práva cestou súdnych rozhodnutí Kráľovskej Kúrie. V priebehu 19. storočia sa v prostredí uhorskej právnej vedy stretávame s diskusiou na tému vzťahu zákona a právnej obyčaje. Problematickou bola najmä jej derogačná funkcia vo vzťahu k zákonu. Široké spektrum názorov sa pohybovalo od ab-solútneho neuznania derogačnej funkcie právnej obyčaje (G. Kiss, E. Nagy) cez jej čiastočné uznanie (I. Frank) až po zotrvanie na dualizme právnej oby-čaje a zákona s priznaním jej derogačnej funkcie voči zákonu (B. Gros-schmid, J. Illés)⁵⁴. Obdobie 19. storočia je zároveň aj obdobím prehodnoco-vania významu Tripartita, a najmä jeho právno-teoretických základov. Diskusia o vzťahu právnej obyčaje a zákona tak súvisí aj s potrebou novej systematiky prameňov práva, ktorej už nepostačovali základy obsiahnuté v diele *Opus Tripartitum*⁵⁵.

V uhorskej právnej vede 19. storočia nevznikli samostatné vedecké teórie zaoberajúce sa obyčajovým právom, či presnejšie vzťahom zákona a právnej obyčaje. Jednotliví predstavitelia uhorskej právnej vedy väčšinou vychádzali z prevládajúcich právno-filozofických smerov: prirodzenoprávnej školy a po-zitivistickej právnej filozofie, historicko-právnej školy, záujmovej teórie (G. Szászy-Schwarz), psychologickéj teórie (F. Raffay) a právno-sociologického smeru (A. Meszlényi, P. Ágoston)⁵⁶. Historicko-právna škola⁵⁷ vysvetľovala

⁵³ ASZTALOS, L.: Entwicklung der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeit-alter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 27.

⁵⁴ PÉTER, L.: The Irrepressible Authority of the Tripartitum. In: Stephen Werbőczy : The customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517). Ed. and trans. Bak, J. M. – Banyó, P. – Rady, M. Budapešť : Charles Schlacks, Jr., Idyllwild CA, CEU, 2005, s. xxi – xxiii.

⁵⁵ Na nepresnosti systematiky prameňov práva obsiahnuté v diele *Opus Tripartitum* upozornil GÁBRIŠ, T.: Uhorské feudálne právo pred roku 1800 platné na začiat-ku 20. storočia a právnohistorický romantizmus. In: Rakousko-uherské vyrovnání a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání. Ed. Schelle, K. – Vojáček, L. Ostrava : KEY Publishing, s.r.o., 2007, s. 117 – 118.

⁵⁶ PESCHKA, V.: Theoretische Grundlagen der ungarischen Privatrechtswissen-schaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleu-ropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 5.

⁵⁷ Základnou náukou historicko-právnej školy je teória presvedčenia, ktorá za právo pokladá to, čo je právom v zmysle právneho presvedčenia ľudu. Právo sa tak môže prejaviť mlčky a priamo (pri práve obyčajovom) alebo nepriamo (pri práve zákon-om). K najvýznamnejším predstaviteľom tejto teórie v Uhorsku patrili I. Zlin-szky-Reiner, B. Grosschmid, G. Wenzel, J. Suhayda a i.

vznik a vývoj práva ako pomalý, organický, neviditeľný proces, ako tichý, prirodzený vývoj právneho cítenia národa (ducha národa), ktorý priamo zo svojej podstaty vylučuje mechanický vonkajší zásah⁵⁸. Jeden z predstaviteľov tejto školy v Uhorsku Béni Grosschmid (Zsögöd)⁵⁹ tento proces charakterizuje slovami „*právo žije vo vnútri ľudí*“⁶⁰. Obyčaj a zákon sú prejavmi právneho cítenia národa, právna obyčaj je však priamym prejavom, a zákon len nepriamym prejavom tohto právneho cítenia. Neviditeľný dejinný proces vývoja práva sa najlepšie bezprostredne a nerušene uplatňuje v prostredí právnych obyčají. Prijatie názorov historicko-právnej školy bolo zrejmé aj z nasledujúceho vývoja⁶¹, z textu Dočasných súdnych pravidiel a z rozhodovacej činnosti Kráľovskej Kúrie až do 80-tych rokov 19. storočia.

V protiklade k stanoviskám historicko-právnej školy stáli argumenty prirodzenoprávnej školy⁶² a pozitivistickej právnej filozofie, medzi významných

⁵⁸ PESCHKA, V.: Theoretische Grundlagen der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 6.

⁵⁹ Grosschmid zohral vo vývoji uhorskej vedy súkromného práva dvojakú úlohu, na jednej strane zaujímal stanovisko zhodné s názormi historicko-právnej školy a zdôrazňoval význam právnej obyčaje (najmä v oblasti vecného, dedičského a rodinného práva), na druhej strane v oblasti obchodného a záväzkového práva schvaľoval nutnosť novej kodifikácie a zákonnej úpravy.

⁶⁰ GROSSCHMID, B.: Magánjogi előadások. Jogsabálytan. Budapest, 1905. s. 1. Citované podľa PESCHKA, V.: Theoretische Grundlagen der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 6 – 7.

⁶¹ „*Počas obdobia Bachovho absolutizmu sa Verböczy stal symbolom národnej identity... a jeho Tripartitum symbolizovalo túžbu po našom starom uhorskom práve.*“ GÖNCZI, K.: Werböczy's Reception in Hungarian Legal Culture. In: Custom and Law in Central Europe. Edited by RADY, M. Centre for European Legal Studies Occasional Paper no 6. Faculty of Law, University of Cambridge : b.r., s. 96.

⁶² Názory prirodzenoprávnej školy Luby zahŕňa pod pojem teória pripustenia, zdôrazňujúci nadradenosť zákona nad právnou obyčajou, nakoľko práve zákon existenciu právnej obyčaje pripúšťa, vznik a pôsobenie obyčajového práva je zákonom výslovne alebo mlčky pripustené. Názory prirodzenoprávnej školy našli svoj výraz v etape tzv. prirodzenoprávnych kodifikácií, ktoré dané zákonníky predstavili ako jedinú výlučnú platnú úpravu, obyčajové právo sa tak mohlo uplatniť jedine „z pripustenia“ kodifikovaného práva v podobe zákonníka. Zástancami tejto teórie boli v Uhorsku najmä I. Frank a G. Kiss. Uplatnenie uvedenej teórie však v Uhorsku nenašlo veľký ohlas, aj s prihliadnutím na uznávanú autoritu právnej obyčaje a s ňou spojenou súdnej praxe. Významný argument proti tejto teórii predstavil G. Schwarz, podľa ktorého obyčajové právo časovo predchádzalo právo zákonné a osobitne v Uhorsku obyčajové právo vznikalo a uplatňovalo sa aj napriek zákazu práva zákonného. LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 63 a n.;

predstaviteľov ktorých môžeme v Uhorsku zaradiť tiež Reszö del Adamiho a Istvána Teleszkyho. Reszö del Adami veľmi energicky kritizoval názory predstaviteľov historicko-právnej školy⁶³, odmietol myšlienku o pomalom organickom vývoji a o zdôrazňovaní národného charakteru „starého uhorského práva“, pretože uhorské právo v žiadnom prípade nevzišlo zo života a právneho povedomia uhorského národa, ale „zo zavedenia cudzích inštitútov, ktoré vyhovovali každodenným potrebám“⁶⁴. Jednoznačne odmietol „návrat k starému uhorskému právu“ a svojím dielom vytvoril dobrú teoretickú bázu pre nastupujúce kodifikačné úsilie v Uhorsku.

Záver

Formovanie novodobého práva na našom území (v rámci Uhorska) sa spája s obdobím 19. storočia. Najmä v jeho druhej polovici dochádza k rastu významu právnej vedy, ktorej predstavitelia podstatnou mierou prispeli k prebiehajúcej kodifikačnej úsilii ústiacej, s výnimkou všeobecného súkromného práva, do významných kodifikačných diel (Občiansky súdny poriadok, Obchodný zákonník, Trestný zákon, Trestný poriadok). Jednotlivým predstaviteľom právnej vedy vďačíme za podnetnú a cennú diskusiu o hierarchii prameňov práva v rámci uhorského právneho poriadku na báze vzťahu zákon – obyčaj – súdne rozhodnutie (od roku 1912 kuriálna decízia). Až táto diskusia podstatne narušila stáročnú systematiku prameňov práva obsiahnutú v diele *Opus Tripartitum*. S modernizáciou práva došlo aj k „modernizácii prameňov práva“, t.j. k posilneniu pozície zákona, vytvoreniu nového prameňa práva – kuriálnej decízie ako všeobecne záväzného súdneho rozhodnutia, ale aj k presnejšiemu definovaniu miesta a významu právnej obvyčaje. Jednotliví predstavitelia uhorskej právnej vedy mali veľký podiel na prebiehajúcom kodifikačnom úsilí, ktoré zodpovedalo (aj keď oneskorene) európskemu právnemu vývoju. Právna obvyčaj sa na začiatku 20. storočia uplatňovala takmer výlučne v oblasti všeobecného (súkromného) práva. Pozícia právnej obvyčaje ako hlavného objektu nášho skúmania sa tak na začiatku 20. storočia zmenila, ale len v rozsahu ňou regulovaných právnych vzťahov. Jej postavenie sa však nezmenilo – zostala (aj v momente recepcie práva do právneho

LUBY, Š.: Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva), s. 33 – 35.

⁶³ Bližšie pozri ASZTALOS, L.: Entwicklung der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 30.

⁶⁴ Del ADAMI, R.: Az anjagi magyar magánjog codificatioja. Budapest, 1877. s. 69. Citované podľa PESCHKA, V.: Theoretische Grundlagen der ungarischen Privatrechtswissenschaft im Zeitalter des Dualismus. In: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944). Herausgegeben von Csizmadia, A. – Kovács, K., s. 9.

poriadku prvej Československej republiky) rovnocennou zákonu a tiež kuriálnej decízii ako novému formálnemu prameňu práva.

Recenzent: prof. JUDr. Peter Mosný, CSc.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Legal Custom and Modernization of the Private Law in the Territory of Slovakia. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 2, p 36 – 52.

The Article deals with the modernization of medieval (private) law in Hungary and with the role of the legal custom in this process. The period from the end of 18th century to the beginning of the 20th century saw a change in the system of law sources. However, it is notable that the legal custom still remained in the position of the main source of law in the area of private (civil material) law. The curial decision (binding decision of the Curia Regis) became a new source of law, which in many respects fixed the legal custom rules. The paper points out the position of the legal custom within the codification efforts and within the Hungarian legal science (historical law school and the so-called dogmatic method) regarding the relation among Legal Custom – Law (Act) – Judicial Decision (Curial Decision).